

MUSIQANING BOLALAR HAYOTI VA FAOLIYATIDA TUTGAN O‘RNI

Gulnoza Siddiqova,

JDPI Sirtqi bo‘limi o‘qituvchisi

Laziza Xoshimova,

JDPI Musiqa ta‘limi va san‘at

yo‘nalishi magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada, musiqa bolaga bevosita emotsional ta‘sir etishi bilan birgalikda, ilk yoshda va bolalik davrida musiqani his etishi va unga bo‘lgan munosabatidagi estetik, axloqiy, aqliy, jismoniy tarbiyaviy jarayonlar musiqiy-nazariy jihatdan ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: musiqa, badiiy did, bolalar, tovush, musiqiy o‘yin, musiqa uquvi, ritmik harakatlar, raqs, musiqiy did, estitika.

Bolalar uchun musiqa – bu zavqli hayot dunyosi. Ular hayotini musiqa san‘atisiz tasavvur etib bo‘lmaydi. Buning uchun ularga bunday dunyo eshigini keng ochib berish, ularda musiqani idrok etish, tinglash va unga emotsional munosabat bildirish qobiliyatini rivojlantirish zarur. Aks holda musiqa o‘zining tarbiyaviy vazifasini bajara olmaydi.

Musiqa – bir oylik bolaga ham ta‘sir etuvchi san‘atdir. Musiqa bolaga bevosita emotsional ta‘sir etib, unga javoban dastlabki xatti-harakatlar qilishi, keyinchalik asosiy musiqiy qobiliyatlarini shakllantirish uchun zamin yaratadi.

Ushbu yo‘nalishda bolaning rivojlanishi muvoffaqiyatli kechishi uchun musiqa tarbiyasi ishini amalga oshirishda musiqa va bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olish lozim.

Musiqa tarbiyasining mazmuni bola tug‘ilishidan uch yoshigacha bo‘lgan davrda uni har xil musiqa faoliyat turlariga jalb etish, musiqa san‘atiga bo‘lgan qiziqish va e‘tiborini shakllantirish, ayrim ijrochilik malakalarini tarkib toptirishdan iborat.

Ilk yoshdagi bolakay musiqani atrofdagi boshqa tovush, shovqinlardan ajrata oladi. U o‘z diqqatini yangrayotgan kuyga qaratib, ma‘lum bir vaqt ichida to‘xtab

qoladi, uni tinglab, kulib, guvillab, ayrim harakatlari bilan unga javob qaytaradi, kuchli hayajonlanish yuzaga keladi.

Kattaroq yoshdagi bolalar ayrim voqeiliklar o'rtasidagi aloqadorlikni anglab yetish, oddiy umumlashtirish qobiliyati – masalan, musiqa xarakterini aniqlash, ijro etilayotgan asarning belgilariga qarab, u quvnoq, bayramona, og'ir yoki qayg'uli ekanligini ayta olish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Ular qo'yilayotgan talablar: turli xil xarakterdagi qo'shiqlarni qanday kuylash, og'ir kuy yoki quvnoq qo'shiqqa qanday harakat qilish kerakligini yaxshi tushunadilar. Shuningdek, musiqaga bo'lgan qiziqishlari ortadi: u yoki bu faoliyat turi, musiqa janriga moyillik bildiradilar.

Olti-yetti yoshli bolalarda badiiy did – musiqa asari va uni ijrosiga baho berish qobiliyatini kuzatish mumkin. Ushbu yoshdagi bolaning ovozi jarangdor, egiluvchan bo'lib, u qo'shiq ayta oladi. Bolalarda ovoz diapozoni tenglashib, vokal intonatsiyasi turg'unlashadi. To'rt yoshli bolalar doim kattalar yordamiga muhtoj bo'lsalar, muntazam o'rganish natijasida ko'pchilik olti yoshli bolalar esa jo'rsiz kuylay oladilar.

Musiqa mashg'ulotlari jarayonida bolalarning xatti-harakatlari o'quv va ijodiy topshiriqlarni bajarishga qaratiladi. Ular ijro malakalarini o'zlashtirib, o'zlari o'ylab topgan ohanglarni improvizatsiya qiladilar. Raqs ijro etganda o'ziga xos har xil harakatlar, musiqiy-harakatli o'yinlar bajarishga harakat qiladilar.

Estetik, axloqiy, aqliy, jismoniy tarbiyalarni birga qo'shib olib borish, ular o'rtasida o'zaro aloqadorlikni o'rnatish orqali bola shaxsini har tomonlama rivojlantirishga erishiladi. Bolalarga g'oyaviy-axloqiy ta'sir etishni amalga oshirishda puxta ishlab chiqilgan dastur va bolalarning yoshiga mos asarlarni tanlash yordam beradi. Eng muhimi – “his-tuyg'u maktabi”ni o'tash bo'lib, u musiqaning o'ziga xos xususiyati, ya'ni tinglovchida emotsional his-tuyg'u uyg'otishi tufayligina shakllanadi.

Shuningdek, musiqa mashg'ulotlarida o'quv-bilish va aqliy faoliyat ham rivojlanadi. Bolalar musiqani diqqat bilan tinglab, juda ko'p narsalar haqida bilib oladilar. Biroq, ular uning umumiy jihatlari, yorqin obrazlarini idrok etadilar,

xolos. Shu bilan birga bola oldiga ifodaviy vositalarni tinglash, ularni farqlash, taqqoslash, ajratib ko'rsatish vazifalari qo'yilsa, emotsional munosabat o'z ahamiyatini yo'qotmaydi. Bunday aqliy xatti-harakatlar bolaning hissiy dunyosi, his-tuyg'ulari boyib borishi va kengayishi, ularni anglab yetishiga olib keladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga tushunarli bo'lgan barcha musiqiy faoliyat turlaridan unumli foydalanish, ularning ijodiy imkoniyatlarini faollashtirish orqaligina musiqiy-estetik tarbiyaning barcha vazifalariga erishish mumkin. Musiqa san'ati, uning o'ziga xos xususiyatlari pedagog oldiga bir necha o'ziga xos vazifalar qo'yadi:

1. Musiqa san'atiga mehr-muhabbat va qiziqishni tarbiyalash. Musiqaning tarbiyaviy ta'sir kuchidan keng foydalangan holdagina bolada emotsional munosabat uyg'otish va idrok etish qobiliyatini rivojlantirish mumkin.

2. Bolalarni muayyan bir tizimdagi turli xil musiqa asarlari va qo'llanilayotgan ifoda vositalari bilan yaqindan tanishtirish orqali ularning taassurotlarini boyitish.

3. Bolalarni har xil musiqa faoliyat turlariga jalb etgan holda musiqani idrok etish va qo'shiq kuylash, ritmik harakatlar bajarish, bolalar musiqa asboblariida chalish sohasidagi ijrochilik malakalarini shakllantirish, elementar musiqiy savodxonlikni rivojlantirish.

4. Bolalarda umumiy musiqa uquvi (sensor qobiliyat, lad tovushlarining baland-pastligini eshitish, ritmni his etish qobiliyati)ni rivojlantirish, ovoz pardalari va ifodali harakatlarni shakllantirish. Agar bu yoshdagi bola amaliy faoliyatga faol jalb etilsa va o'rgatilsa, uning barcha qobiliyatlari tarkib topadi va rivojlanadi.

5. Bolada musiqiy didning dastlabki ko'rinishlari rivojlanishiga ta'sir etish. Musiqadan olgan taassurotlari va u haqidagi tasavvurlari asosida unda dastlab yangrayotgan asarni tanlab, keyinchalik unga baho bergan holda munosabat bildirish yuzaga kela boshlaydi.

6. Bolalarda musiqaga ijodiy munosabatni rivojlantirish. Eng avvalo, bunda ular uchun qulay bo'lgan faoliyat turlari, ya'ni musiqiy o'yin va xor bo'lib kuylashda turli obrazlarni ifoda etish, tanish bo'lgan raqslarda yangi harakatlarni

qo‘llash, ohanglarni improvizatsiya qilishda bolalarning ijodiy yondashuvi nazarda tutilmoqda. Bu ularning mustaqil fikrlashi, tashabbus ko‘rsatishi, o‘rgangan repertuaridan kundalik hayotda foydalanishi, musiqa asbobida chalishi, kuylashi, raqsga tushishida namoyon bo‘ladi. Albatta, bunday ijodiy xatti-harakatlar o‘rta va katta yoshdagi guruh bolalariga xosdir.

Pedagog bolani maktabgacha bo‘lgan yosh davridanoq musiqa bilan muloqot qilishga o‘rgatib, oddiy (bolalar musiqa asboblarida aytilgan yoki ijro etilgan) kuylarni tinglash tajribasining ortib borishi, ovozi yoki harakatlari bilan unga javob qaytarishi, keyingi rivojlanish bosqichida faol musiqiy faoliyat yuritishiga poydevor yaratadi.

Bolalarning barcha musiqiy faoliyat turlarini rivojlantirishdan ko‘zlangan maqsad – musiqani sensor (hissiy) idrok etish qobiliyatini shakllantirishdir. Ularda musiqiy-sensor qobiliyatni rivojlantirish asosida tovushning to‘rtta xususiyati, ya‘ni: tovushning baland-pastligi, uzun-qisqaligi, tembr va kuchini diqqat bilan tinglash, farqlash, ifoda etish yotadi.

Amaliyotda didaktik xarakterga ega bo‘lgan bir qator (o‘yin shaklidagi) topshiriqlar ishlab chiqilgan bo‘lib, ular musiqa tovushlarini diqqat bilan tinglash, taqqoslash va farqlash, qo‘shiqni intonatsiya bilan kuylash, ritmik harakatlar qilish, ayrim musiqa asboblarida ijro etishni talab etadi. Bunday topshiriqlardan eng oddiyolarini bolalar ilk yosh davridayoq bajara oladilar.

Bolalarda musiqiy-sensor qobiliyatlarni rivojlantirish mashqlari o‘z didaktik vazifalariga qarab quyidagi guruhlarga ajratiladi:

- tovushning past-balandligini farqlashga qaratilgan topshiriqlar;
- tovushning uzun-qisqaligini farqlashga qaratilgan topshiriqlar;
- tovush tembrini farqlashga qaratilgan topshiriqlar;
- tovush kuchini farqlashga qaratilgan topshiriqlar.

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki musiqiy madaniyat – barkamol shaxsni tarbiyalash omilidir. Maktabgacha yoshdagi bolalar musiqiy ta‘lim va tarbiyasining mazmunini belgilash bir qator psixologik xususiyatlarni e‘tiborga

olishni taqozo etadi. Chunki, musiqiy bilim va ko'nikmalarni egallash, avvalo, shaxsning ruhiy olamini va barkamolligini oshirish kafolatidir

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Xasanboeva O.U.va boshq. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. T.:Ilm ziyo.2006.
2. Sh.A.Sodiqova "Maktabgacha ta'limning me'yoriy asoslari". "Tafakkur sarchashmalari" T:. 2013 y
3. N.M.Kayumova "Maktabgacha ta'limning me'yoriy asoslari". "TDPU" nashriyoti T:. 2013
4. "Bolangiz maktabga tayyormi?" metodik qo'llanma. T:., 2001.
5. F.Qodirova, Sh.Toshpo'latova, M.A'zamova. "Maktabgacha ta'limning me'yoriy asoslari".-T., "Ma'naviyat". 2013
6. Sh.Shodmonova. maktabgacha ta'lim pedagogikasi. fan va texnologiya. -T:., 2008